

Sevgi Soysal'ın *Yürüme* Adlı Romanını Bildungsroman ve Kadın Bildungsromanı Olarak Okumak

GÜZEL ZEYNEP TUNÇOK*

Öz

Bildungsroman; kişinin çocukluk evresinden başlayarak yetişkin bir birey olma yolunda geçirdiği ruhsal ve bilişsel değişimi, büyümeyi, olgunlaşmayı, kazandığı farklı bakış açıları ve benlik anlayışını, birey-toplum diyalektiği bağlamında işleyen roman türüdür. İşlenen kişi üzerinden toplumun kültür ve idealleri ortaya konulur. Kişi, içinde bulunduğu toplumda eğitim, ilişkiler, kurallar ve düzen çerçevesinde kendisine bir nokta arar. Buradan hareketle Sevgi Soysal'ın *Yürüme* adlı romanı incelendiğinde Elâ ve Memet'in ilkökul yıllarından başlayarak geçirdiği süreçlerin detaylı bir biçimde ortaya konmuş olduğu görülmektedir.

Çalışmada Elâ ve Memet'in gelenek, sınıf ayrımı ve cinsiyet eşitsizliği üçgeninde şekillenen kişilikleri bildungsroman özelliklerine göre incelenmiştir. Bildungsroman türünün 20. yüzyıla kadar erkek karakteri konu etmesi beraberinde erkek bildungsromanı ve kadın bildungsromanı farklı mıdır, tartışmasını getirmiştir. Dönemin eserleri incelendiğinde böyle bir ayrımın olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, çalışmada bildungsroman özellikleri açısından Memet, kadın bildungsromanı özellikleri açısından da Elâ incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Bildungsroman, kadın bildungsromanı, *Yürüme*, Sevgi Soysal, roman.

READING *YÜRÜMEK* (WALKING) BY SEVGİ SOYSAL AS A BILDUNGSROMAN
AND FEMALE BILDUNGSROMAN

Abstract

Bildungsroman is a type of novel that discusses an individual's mental and cognitive change during the process of becoming an adult beginning from the childhood stage, growth, maturation, different perspectives, and sense of self in the context of individual-society dialectic. The culture and ideals of the society are put forward through the individual

* İzzet Baysal Ün. Fen-Ed. Fak. TDE Bölümü, zeynep_suphandag@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-4824-017X
Gönderim tarihi: 15.01.2019 Kabul tarihi: 27.02.2019

discussed. The individual looks for a place for himself/herself within the framework of education, relations, rules, and order. From this point of view, upon examining *Yürümek* (Walking) by Sevgi Soysal, it is seen that the processes Elâ and Memet went through starting from the elementary school years were put forward in detail.

In this study, the personalities of Elâ and Memet, which are shaped in the triangle of tradition, class discrimination and gender inequality were examined according to the bildungsroman characteristics. The fact that the bildungsroman type discussed the male character until the 20th century has brought along the discussion whether the male bildungsroman and female bildungsroman is different. Upon examining the works of the period, it is possible to say that such differentiation exists. Therefore, in this study, Memet was examined in terms of male bildungsroman characteristics and Elâ in terms of female bildungsroman characteristics.

Keywords: Bildungsroman, the female bildungsroman, *Yürümek*, Sevgi Soysal, novel.

GİRİŞ

“Büyüme-biçimlenme” romanı olarak tanımlanan (Parla vd. 1978: 243) bildungsroman türünde, karakterlerin geçirdiği büyüme sürecinden sonra yaşadığı öz benlik sorunu veyahut öz benlik anlayışı beraberinde bir çeşit bunalım ve hesaplaşmaya neden olur. Birey bu hesaplaşmalar sonucunda kendini ve toplumu yeniden değerlendirerek bir uzlaşmaya varır (Parla vd. 1978: 244). Bu uzlaşım 20. yüzyıla kadar toplum-birey barışı ve uyumu biçiminde bir yer edinimiyle sağlansa da 20. yüzyılda kadın/erkek bildungsromanı tartışmalarıyla birlikte biçim değiştirmiştir. Kadın bildungsromanı protagonistinde baskın gelen duygular, uyumsuzluğun ardından gelen intiharla hemen hemen her kadın bildungsromanında bir izlek hâline gelir (Mercan 2009: 11). Bu durum, bireyin toplumun olağan hâlini kabullenerek kendi uyumsuzluğunun farkındalığıyla intihar gibi bir yapıp-etmeye başvurusuyla sonuçlanır ve bunu düzen içindeki pürüzün giderilmesi düşüncesiyle, yine bir uzlaşım olarak açıklamak mümkündür. Her iki uzlaşım da toplumda idealize edilen yaşantının devamlılığına işaret eder.

Sevgi Soysal’ın *Yürümek* adlı romanı, Elâ ve Memet’in çocukluk yıllarından itibaren içinde buldukları toplum bağlamında eğitim, aile ve aşk ilişkilerini detaylı bir biçimde işler. Bütün bunların yanında geçirdikleri düşünsel ve ruhsal dönüşümlerle kendilerince belli bir olgunluğa ulaşmışlardır. Aynı toplum içerisinde erkek çocuğun aldığı eğitim ve kültürü, kız çocuğununkiyle birlikte ortaya koyan eser, ikisinin de ulaştığı olgunluk seviyesi ve edindikleri kimlik bakımından erkek bildungsromanı ve kadın bildungsromanı olarak okunabilmesi özelliğiyle önem teşkil eder. Romanı, erkek/kadın bildungsroman

özellikleriyle değerlendirmeden önce bildungsroman ve kadın bildungsromanı üzerine bilgi vermek yerinde olacaktır.

1. BILDUNGSROMAN VE KADIN BILDUNGSROMANI

Bildungsroman terimi ilk olarak 1810'larda Johann Karl Simon Morgenstern tarafından kullanılmıştır (Soyöz 2016: 1). Ana karakterin büyüme, olgunlaşma, bilinç kazanma ve kimlik edinme sürecini işleyen, bu karakter aracılığıyla belli bir kültür idealinin ve belli bir eğitim sisteminin yansıtıldığı romanlar bildungsromanlar olarak adlandırılmıştır (Türkdoğan 2007: 21). Bildungsroman ile ilgili tam ve kesin bir tanım üzerinde anlaşmaya varılamasa da çıkış noktası, tarihi ve gelişimi üzerine iki yaklaşım ön plana çıkmıştır. İlk yaklaşım bildungsroman türünün Alman

Johann Karl Simon Morgenstern

Aydınlanması çevresinde ortaya çıkıp oradan Avrupa'ya yayılmış olduğudur (Soyöz 2016: 1). Bu; güçlü bir durumda olmak isteyen Almanya'nın toplumla bütünleşmiş olumlu bireyler yetiştirmek için en etkili yol olarak edebiyatı seçmeleriyle açıklanmıştır (Bayram 2014: 153). Türün gelişimi üzerine olan ikinci yaklaşımda, Mikhail Bakhtin ve Franco Moretti'nin söylemleri örnek gösterilmektedir (Soyöz 2016: 2). Bakhtin'e göre bildungsroman Antik dönem destan ve romanlarından başlayarak Orta Çağ şövalye romanı, Rönesans anlayışı 17. ve 18. yüzyıl pikaresk roman türünden etkilenmiş 18. yüzyıl İngiliz romanı ve romantizminden geçerek Goethe'nin *Wilhelm Meister*'inde gelişmişlik düzeyine erişmiştir (Aktaran; Golban 2017: 112). Birinci yaklaşımda bildungsroman, Almanya'nın gençleri yetiştirme politikası olarak görülürken ikinci yaklaşımda Avrupa'nın içinden geçtiği siyasî, toplumsal ve ekonomik değişikliklerin doğal bir sonucudur (Soyöz 2016: 1). Her iki yaklaşımın senteziyle, "Bildungsroman, 18. yüzyıl Avrupa'sında –özellikle Almanya'da- aydınlanma çağının akli ve insanı merkeze alan felsefi alt yapısının etkisiyle doğar." (Mercan 2009: 6) söylemi ortaya konmuştur.

Agathan adlı karakterin olgunlaşıp bilgeliğe ulaşmasını konu alan ve bildungsroman türünün başlangıcı kabul edilen *Agathon'un Hikâyesi* (*Die Geschichte des Agathon*) Aydınlanma Dönemi Rokoko yazarı Christoph Martin Wieland tarafından kaleme alınmıştır (Aytaç 2009: 129). *Agathon'un Hikâyesi*'ni Goethe'nin *Wilhelm Meister*'i takip eder. *Wilhelm Meister* aynı zamanda bildungsroman türünün prototipi olarak görülmesiyle de önem taşır (Sevinç 2016: 96). Roman, Wilhelm isimli gencin çeşitli yanılgılar sonucunda olgunluğa erişmesini konu edinmiştir (Aytaç 2009: 129). 1800'lerin sonuna kadar Alman Klasisizminin izlerini taşıyan bildungsroman türü (Bayram 2014: 156) zamanla Romantizm ve Realizm akımlarının

etkisinde devam etmiştir. Kişinin ozanlığa erişinceye kadarki ruhsal gelişimini işleyen Novalis'in Romanı, *Heinrich von Ofterdingen*, Alman Romantizminin bildungsroman türüne katkısı olarak görülürken; Gottfried Keller'ın kaleme aldığı, babasız büyümek zorunda kalan Heinrich'in ruhsal ve sanatsal gelişimini işleyen *Yeşil Heinrich (Der Grüne Heinrich)* Realizm akımının tipik bildungsromanı olarak kabul edilmektedir (Aytaç 2009: 132-133). 20. yüzyıla gelindiğindeyse Thomas Mann'ın kaleme aldığı, Hans Castrop'un üniversite mezuniyetinden sonra başlayan olgunlaşma sürecinin işlendiği *Büyülü Dağ* adlı roman bu yüzyılın ilk bildungsroman örneği olarak kabul edilir (Aytaç 2009: 133). Bu döneme kadar kaleme alınan bütün bildungsromanlar aşk yaşantısını bir olgunlaşma deneyimi olarak ele almışlardır. Yine bu dönem Hermann Hesse tarafından kaleme alınan, eğitime ve olgunlaşma için dünyadan soyutlanmış kendi içine kapalı bir kurumun gerekliliğine inanmış bir yazarın konu edildiği, *Boncuk Oyunu* adlı eser aşk yaşantısının işlenmemesi sebebiyle geleneksel bildungsroman formundan bir sapma olarak görülür (Aytaç 2009: 135). 20. yüzyılın sonlarında Adolf Muschg tarafından kaleme alınan, Parzival isimli gencin "kutsal kap" arayışında bedensel ve ruhsal gelişiminin, saf ve neşeli yolculuğunun anlatıldığı tarihsel bildungsroman *Kızıl Şövalye* bildungsromanlar çemberini tamamlamış olur (Aytaç 2009: 137). Bu döneme kadar kaleme alınan bildungsromanlar içerisinde Goethe'nin *Wilhelm Meister*'i, konu ile ilgili her iki yaklaşımda da ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda Goethe'nin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bakhtin, bu öneme değinirken, Goethe'deki beliren insan imgesine dikkat çeker ve bu imgenin anlaşılabilmesi için Aydınlanma sırasında biçimini alan eğitim fikrinin, özellikle Herder ve Lessing'in "insan soyunun eğitimi" fikrinde rastlanılan özgül alt kategoriyle ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgular (2016: 31). Konuyla ilgili Jeffrey Sammons, bir romanın bildungsroman olarak tanımlanabilmesi için Goethe ve Humboldt'un bildung kavramıyla örtüşmesi gerektiğini savunmaktadır (Aktaran; Soyöz 2016: 24). Bu savunuya göre, "Her gelişme ve olgunlaşma anlatısı bildungsroman olarak

adlandırılmaz. Kahramanın gelişme çabasının bildung olarak adlandırılabilmesi için kişinin kendi içindeki evrimine ve bir bireysellik teolojisine olan inanca dayanması gerekir." (2016: 24). Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir nokta da Gürsel Aytaç'ın belirttiği gibi, gelişim romanı ve bildungsromanın ayrılığıdır, gelişim romanı (entwicklungsroman) bir çocuğun adam oluncaya kadarki gelişimini konu edinirken bildungsromandan ayrıldığı nokta; kişinin manevî ya da kültürel olgunlaşma sürecine ağırlık vermemesidir (2009: 137).

Moretti, ilerleyen zamanlarda Fransa, Rusya ve İngiltere’de ele alınan bildungsromanlara klasik bildungsromanlardan ayrılmaları nedeniyle “geç bildungsroman” adını verir (Aktaran; Mercan 2009: 9). Bu bildungsromanlarda karakter yalnızca çağın yarattığı bir şey değil, insandır; yani karakter, iyi ve kötü yönleriyle ele alınırken psikolojik modern çelişkiler ön plandadır. Varılan sonuç klasik bildungsromanın aksine mutlak uyum içinde bir son değildir (2009: 9).

20. yüzyılın sonlarına kadar örneği verilen tüm bildungsromanların erkek karakterleri konu aldığı görülmüştür. Bu durum feminist kuramcılar tarafından ortaya atılan kadın bildungsromanı fikrini beraberinde getirmiştir (Soyöz 2016: 2). Feminist yazarlar, 20. yüzyıl öncesinde klasik bildungsromanın konuyu ele aldığı biçimde bir gelişmenin kadınlar için mümkün olmadığını savunmuşlardır (Soyöz 2016: 30). Bu ayrım, “(...) erkek ana karakterler emellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olacak bir bağlam bulmak için çabalarken, kadın ana karakterler sıklıkla herhangi bir emellerini dile getirmek için bile mücadele etmek zorunda kalırlar.” (Soyöz 2016: 31) söylemiyle net bir biçimde ortaya konmuştur. Kadın bildungsromanı, merkeze alınan kadın karakterin ruhsal ve düşünsel gelişimini, içinde bulunduğu toplumun kadına olan bakış açısıyla ortaya koyar. Bu bağlamda hem kendi gelişimi ve değişimi hem de kendisine olan bakış açısıyla mücadele eden kadın karakter; erkek karakterlerle aynı mücadeleyi vermez ve aynı sonuçları almaz. Verdiği mücadeleler sonucunda kadın protagonist, toplumsal olan her şeyden kopmayı tercih ederek ulaştığı bireysel olgunlukla bir bütün hâlinde değerlendirilir (Mercan 2009: 11).

Kadın bildungsromanı, roman türü içerisinde kadına farklı bir özgürlük sunar. Kadın bildungsromanı sayesinde edebiyatta kadın; çocuk, melek hizmetçi, güzelliğiyle can yakan (Mercan 2009: 12) olmaktan ziyade yalnızca bir insan hâlinde karşımıza çıkar.

Franco Moretti, bildungsroman türünün genel yapısından hareketle, bildungsroman ile Hegel’in Tinin Görüngübilim’inde kurduğu sistem arasında bir bağ kurar (Aktaran; Gürle 2018: 154). Bildungsromanın yapısı (kadın bildungsromanı dâhil) Görüngübilimle benzer niteliktedir. Meltem Gürle bu nitelikleri dört madde ile açıklar. İç bütünlüğü ve bireysel kimliğe sahip bilincin, anlatının odağında olmasıyla biyografik, bireyin gelişmesinde birbiriyle çatışan güçlerin neticesi olarak alması bakımından diyalektik, kimlik oluşumunu kronolojik ve çizgisel bir düzlemde aktarması bakımından tarihsel, nihaî bir hedefe doğru ilerleyen bilincin kendi bilgisine sahip olması nedeniyle de teolojiktir (Gürle 2018: 154).

2. BİR BILDUNGSROMAN OLARAK YÜRÜMEK’TE MEMET

Sevgi Soysal’ın Elâ ve Memet üzerinden toplum ve cinsiyet eleştirisi yaptığı romanı *Yürüme*; Memet’in ilkokul yıllarından başlayarak yetişkin dönemine kadar eriştiği düzeyi detaylı bir biçimde işlemekte ve romanı bildungsroman olarak okuma imkânı sağlamaktadır.

Mühendis olan babasıyla il il gezen Memet'in ilkokulda bulunduğu yer Tirebolu'dur. Erkek çocukların iç dünyalarında idealize ettikleri babalarının yansımasını, okul bahçesinde Memet'in hâl ve hareketlerinde görürüz.

“Memet dudaklarını dişledi. Tirebolu köprüsünün müteahhitliğini yapan babası Mühendis Necip Bey'in plânı incelerken takındığı tavırları takındı. Yerdeki çizgilere uzaklaşıp yakınlaşarak arada kafasını kaşıyarak.” (Soysal 2015: 26). Okulun bahçesinde etrafında gördüğü mekân ve nesnelere sentezleyip bir genelev çizen Memet, arkadaşı Rıfat'a plânı gösterirken, yine büyüklerin dünyasından duyduğu kadarıyla, nasıl bir yer olduğunu, oraya kimlerin gittiğini, zaman zaman kendinin gittiğini de ilâve ederek anlatmaktadır. Çocuk gerçekliğiyle şekillendirdiği eylem, erkek olduğu için mutlak gidilmesi gereken bir yer olarak zihnine kazınmış olmakla beraber daha o yaşlarda gitmediği için bir utanç

duygusu biçimini almıştır. Bu biçimin sonucu olarak da yalana başvurmuş; geneleve gittiğini söylemiştir.

Eve döndüğünde tabancasıyla oynamak için dışarı çıkan Memet, okuldaki olayı öğrenen annesinden çığlık çığlığa bir azar işitir ve kuvvetli bir tokat yer. Tokadın acısıyla tabancasını kapmış olan Nuri'ye bir iç dökme gereksinimi duyar ve geneleve gitmediğini, yok yere dayak yediğini Nuri'ye anlatır. Nuri'den aldığı cevap ise yıllarca zihninden çıkmayacaktır; “Gitseydin lan!” (Soysal 2015: 34). Aynı günün akşamı eve gelen babasından hem geneleve gittim diye yalan söylediği, hem Nuri'yle oynadığı hem de tabancasını kaptırdığı için üç tokat yer. Bunun üzerine o gece Memet'in içinde bulunduğu ruh hâli tüm yaşantısını etkileyecektir. “O gece Memet penceresinden denize, denizin ortasındaki ölüme bakarak hem ağladı hem de düşündü. Düşündü ki Nuri çok çabuk büyüye, büyüyüp geneleve bir gitse, dedesi Gâvurkesen Paşa gibi bir dellense, Memet'in tabancasıyla genelevi bir öldürse, öldürse, öldürse!” (Soysal 2015: 35)

Lise çağlarına geldiğinde Frere Jean'a gönderilen Memet'in ilk gençlik yıllarında da gündeminde genelev konusu vardır. Sınıf arkadaşlarının hepsine geneleve gidip gitmediklerini sorar. Aldığı cevaplara göre kendisi dâhil herkes geneleve gitmiştir. İçinde bulunduğu toplumda bu durum öylesine gerekli görülmüş ve normalleştirilmiştir ki Memet'in aklına kendisi gibi yalan söyleyebilecek oldukları gelmez. Bu durum gittikçe içine yerleşen ezici bir duygu hâlini alır. Memet'in gittiği yatılı okulun sert kuralları vardır. Gün bitiminde bahçeye salınan köpekler, öğrencileri korkutarak yanlış davranışlarda

bulunmalarını önlemek için kullanılan bir eğitim politikasıdır. “Kimse bu okuldan kaçamaz. Köpekler parçalar. Kimse bu okulda bir şeyler öğrenmekten, cezalandırılmaktan, iyi eğitilmekten, anasının getirdiği öteberiye sevinmekten, hafta sonu çıkamamaya üzülmekten kaçamaz. Bu okulun diplomasının sağlayacaklarından kaçamaz.” (Soysal 2015: 45) Okulun eğitim politikası aslında toplumun insan yetiştirme politikasının bir kısmıdır. Kişi düzen dışı bir yapıp-etmede bulunduğu cezalandırılır.

Memet’in bilinçaltını kaplayan genelev onun için artık acilen çözülmesi gereken bir problem hâline gelir. Gitmeden önce aynada kendini izlediği bölümse dikkat çekicidir. Aynada kendini inceleyen Memet, babasının Stavro’nun dükkânından diktirdiği lacivert takım elbisesine uzun uzun bakar. Elbise kendisine büyüktür. Memet, babasının, küçüklüğünden beri hep biraz büyük elbiseler diktirdiğini düşünür. Duygu dünyasında hissettiği ezilmişlik duygusu gün yüzüne çıkar yine; “Memet hep küçük kalmıştır elbiselerinin içinde, hep bir şeyden küçük, bir lacivert takım elbiseden bile.” (Soysal 2015: 54) Geneleve gittiğindeyse kendince bir başarısızlığa uğrar. Genelevdeki kadının çocuk sever gibi Memet’i okşayarak bekleyen müşteriler olduğunu, sakın bir zamanda gelmesini söyler. Memet için cinsellik artık bireysel bir başarı anlamı taşımaktadır. O sıralarda Memet arkadaşı Demir’in evinde bir partiye davet edilir. Memet partide dans ettiği bir kızı koridorda öpmeye yeltenince kızıdan bir tokat yer. Kendi davranışının yanlışlığındansa kızınki ile ilgilenir çünkü Memet’e ve akranlarına göre böyle partiye gelen kızların sonu bellidir ve kız bu partiye geldiyse böyle bir son için gelmelidir. Nitekim bu olayda kendinde hiç hata görmeyen Memet, evli komşusu Serpil ile birlikte olduğunda da kendisinde hiç hata görmeyecektir. Bu durumu zihninde Nuri’ye karşı kazanılmış bir zafer saymış, içindeki ezilmişlik duygusu bir parça olsun silinmiştir. Memet okula döndüğünde Serpil ile yaşadıklarını gerçek dışı bir biçimde anlatarak üstünlük kazandığını düşünmektedir. Öyle ki Serpil, Memet için yalnızca Nuri’den geri aldığı tabancası niteliğindedir. Bu nedenle Serpil ile bir daha görüşmez. Arkadaşlarıyla konuşmaları üzerine bir kitapçıya *Playboy* dergisi almaya girer ancak satıcı kızdan çekindiği için Rilke’nin *Lou Andreas Salome’ye Mektuplar’*ını alarak çıkar. Rilke okuyan eğitilmiş bir erkek görünümünün satıcı kızın üzerinde üstünlük kurduğunu düşünür. Oysa kitapçı çıkışı hissettiği tek şey, arkadaşlarının onu bu hâlde görse ne diyeceği olur. Memet için anlamlı olan, herkes gibi olup kabul görmedir.

Memet, liseden sonra üniversiteyi yarım bırakır ve lisede edindiği Fransızca sayesinde Fransız Kültür Merkezi’nde çalışmaya başlar. Bir iş çıkışı Nuri ile karşılaşır. Nuri eğitim almamasına karşın zengin ve sözü geçen bir adam olmuştur. Memet o gün, Nuri’nin niçin kendinden bu kadar güçlü, koparan, döven olduğunu hiç düşünmediğini anlamıştır. İçinde dönüp durduğu bir çember içerisinde değiştireceği hiçbir şey kalmamıştır. Bu noktada Bakhtin ve Moretti’nin belirttiği gibi, dünyanın kahramanı değiştirme gücünün olmadığını

yalnızca test ettiğini; bildungsroman sonunda da yaşamla ilgili sınavını veren kahramanın hiçbir şekilde düzenin değişimine katkıda bulunmadığı görülür (Mercan 2009: 8). Burada Memet'te değişen hissettikleri değil; dünya karşısında oturtulmuş bir düzen olduğu ve ona uyulması gerektiğidir. Bakhtin, bu bağlamda dünya-kahraman ilişkisini tarihsel belirişin yansıması olarak açıklar (2016: 30) Buna göre Memet ve dünya birlikte şekillenmiştir. Memet ön planda Nuri ile test edilmiş ve Memet tarafından düzenin yansıması olan Nuri'nin üstünlüğü kabul edilmiştir.

Memet bu dönüşüm sonrasında Elâ ile tanışır. Kendince olması gerektiği gibi bir ilişki yaşar. Elâ'nın aradığı anlamları aramaz. Elâ ile çıktıkları ada seyahatinde yaşlı bir Rum'un elinden düşerek boğulan geçisine, etraftakilerle aynı tepkiyi/tepkisizliği göstermesi Elâ ile arasında olan belirgin farkın altını çizer. Memet düzenli bir şekilde sabah işine giden, düzenli bir ilişkisi olan, nedenler ve niçinler bağından sıyrılmış bir hâlde kendini yetiştiren toplumun bir üyesi olarak hayatına devam eder.

3. BİR KADIN BİLDUNGSROMANI OLARAK YÜRÜMEK'TE ELÂ

Bakhtin'e göre, romanda karakter yaratımı iki temel yönde gelişebilir. Bunlardan birincisi "klasik karakter yaratımı" iken ikincisi "romantik karakter yaratımı" olarak adlandırılır. Klasik karakterin kuruluşu sanatsal yazgı değerlerine dayanırken (Bakhtin 2005: 223) romantik karakter inisiyatifle yüküdür ve hayatının dizilişini belirleme sorumluluğuna sahiptir (Bakhtin 2005: 227). Bu bağlamda, Memet baştan sona klasik bir karakterken Elâ'da klasik karakter ile başlayıp romantik karaktere dönen bir kırılma görülecektir. Elâ kendisine ön görülen hayatı evlenene kadar yaşar ancak kocasını aldatıp boşanmasıyla yeni bir hayata başlama sorumluluğunu alır.

Sevgi Soysal

Orta sınıf bir aileye mensup olan Elâ'nın ilkökul yılları Ankara'da geçer. Elâ, sınıfların eşitsizliği ve cinsiyet ayrımcılığıyla ilkökulda tanışır. Okulda; kendi sınıfına mensup öğrencilerle, düşük gelirli ailelerin çocuklarının öğretmen tarafından bile nasıl ayrı yere konulduğunu gözlemler. Ön sırasında oturan arkadaşı Erol'un, Elâ'ya "canımın içi"; sıra arkadaşı Aysel'e ise "komşunun piçi" demesi üzerine Aysel ağlamaya başlar ve öğretmene durumu şikâyet eder. Erol cezaya kaldırılmayla geçirilirken, Elâ tüm yıl boyunca arkadaşları arasında "Sidikli Erol'un canının içi" olarak kalacaktır. "Elâ, canının içi olmanın

komşunun piçi olmaktan niçin bunca önemli, alay edilesi olduğunu anlayamadı bir türlü. İlerde, büyüyünce, “komşunun piçi”ni takmayan bir toplumda yaşadığını anladı.” (Soysal 2015: 24).

Elâ'nın “kadın” algısı bu olaydan sonra arkadaşı Şükran'ın ergenliğe girişi ve kızlı-erkekli oynanan oyunların biçim değiştirmesiyle daha da merak uyandıran çetrefilli bir konu hâlini alır. Elâ'nın gelişmeye başlamamış bedeninden dolayı, gelişmeye başlamış hemcinsleri tarafından dışlanması ve oynadıkları oyunlara, oyunların bitiş ve başlayışlarına onların karar vermesi Elâ'yı hırçınlaştırmıştır. Şükran'ın lafıyla dövülecek olan kapıcının oğlu Alişan'ı kurtarmak için kapıcıya durumu şikâyet eder ve arkadaşlarını kaybeder. Alişan ise Elâ'yı kazan dairesinde sıkıştırıp öper. Ancak Elâ, yaptığı iyiliğin böyle bir cüretle sonuçlanmasını kendi hatası olarak görür çünkü içinde bulunduğu toplumda kadınların erkeklere iyilik yapması farklı algılanabilmektedir. Bu nedenle Elâ bu durumu kimseyle paylaşmaz. Elâ'nın yaşantısına yön veren bir diğer olay da Şenel ile olan arkadaşlığıdır. Elâ'nın annesi Şenel'le oynamasına izin vermez. Şenel toplum ayarlarında tam da “kötü aile kızı” portresi çizmektedir. Elâ ise Şenel'le “kötü” oyunlar oynamayı sever. Elâ'nın gizlice Şenellere gittiği bir gün Şenel'in yönlendirmesiyle bir aşk filmi çekmektedirler. Elâ kadın; Şenel ise erkek rolünü üstlenir. Ansızın açılan kapı karşısında Elâ suçluluk duygusuyla oldukça korkar. Ancak Şenel'in içeri giren annesinin, onlara kızmak yerine okunmuş dergi ile ilgilenmesi onu oldukça şaşırır ve hissettiği duyguları anlamsızlaştırır. Elâ, bütün çocuklar gibi, tüm annelerin, tüm yasakların ve tüm kuralların aynı olduğunu sanırken Şenel'in annesi onun düz olan düşünce sistemini karmaşık hâle getirmiştir. “Aynaya, göğüslerinin nice büyüdüğünü anlamak için bakarken yakalanmak, [...] bütün çocukların aynı suçlardan korktuklarını, bütün çocukların aynı büyüklerden aynı şeyleri önemseyen büyüklerden korktuklarını...” (Soysal 2015: 37)

Bütün bu düşüncelere rağmen korkudan tadını çıkaramasa da oyuna devam eder. Ancak Şenel'in genç kızlık ve kadınlık ile ilgili sorularına cevapsız kalmak, kendi gelişmemiş bedeniyle karşısındaki arasında bir kıyas yapmak, tıpkı Şükran konusunda olduğu gibi Elâ'yı hırçınlaştırır. Cevapsız kalmasının hırçınlığını, Şenel'in Elâ'dan çaldığı ama önceleri ses etmediği toptan çıkarır. Topunu istemesi üzerine Şenel, benim topum, diye ısrar eder bunun üzerine Elâ Şenel'in annesine Şenel'i şikâyet eder. Ancak kadının yanlış yapan kızını koruduğunu görmek onu çileden çıkarır ve kapıdan çıkarken; “*Siz de kahvaltıda her gün tereyağ yemiyorsunuz ya!*” (Soysal 2015: 43) der. Bedeni ve annesi sınıf eşitsizliğine vurgu yaparak onu üstünlük kurma isteğine iter.

Elâ, ortaokul ve lise döneminde yazları Büyükada'da babasının yalısında geçirir. Orada Aleko isimli bir Rum çocukla arkadaşlık etmektedir. Ailenin kadınlarının bu arkadaşlığa onayı yoktur. Çünkü geleneksel toplum kültüründe yetişmiş aile kadınlarının

bilincinde bir kız ne kadar az erkekle arkadaşlık ederse o kadar iyi bir evlilik yapma şansı vardır. Elâ yalan söyleyerek Aleko'yla buluşur. Aleko düşük gelirli bir ailenin oğludur ve Elâ'dan çok farklı inançları vardır. Elâ, Aleko'yla inançlarını ve hayata bakışını tartıştığında Aleko, onu ne kadar çok sevdiğini ve başka bir şeyin gerekmediğini anlatır. Ancak Elâ'nın iç dünyası bu konuda karmaşık bir hâldedir, gerekmeli diye düşünür, çünkü aile kadınlarından kadın-erkek yaşantısı üzerine çokça tembihlenmiştir. Elâ, o gün eve döndüğünde babasının ölmüş olduğunu öğrenir. Ancak üzüntüden çok suçluluk duyar. Çünkü bilinçaltına yerleşenler, babasının ölümünü; Aleko'yla buluştuğu onunla öpüştüğü ve yalan söylediği için Allah'ın onu cezalandırmasıyla açıklar. Bu durum Moretti'nin bildungsroman ve görüngübilim arasında kurduğu ilişkinin teolojik yönünü vurgular niteliktedir. Elâ, yasak ya da kötü olarak kodlanmış durum veya olayları kendince akla uygun bir biçime sokup anlamlandırma çabasındadır.

Yapılması gerekenler, yapılmaması gerekenler, cezalar, korkular fazlasıyla anlatılmıştır. Ancak cinsellikle ilgili konuların nasıl olsa evlenince öğrenecek mantığıyla anlatılmadığı görülmektedir. Öyle ki Elâ, Aleko ile öpüşmesi üzerine hamile kaldığını sanmaktadır. Bu sanrıyı Aleko'ya açtığında kendisine her şeyi öğretmesini ister.

Elâ üniversite yıllarına geldiğinde kantinde kendince kişilik analizleri yapar. Bu analizlerde; kızların, erkeklerin ilgilerini çekmek için takındığı tavırdan; erkeklerin, okumuş kızların yalnızca eve atılacak kızlar olmalarını düşünmeleri, sigarayla ses kalınlaştıran gençlerin dikkat çekme çabaları görülür. Elâ, kendisinden hoşlanan Bülent'le ilgili de aynı analizleri yapar. Bülent, diğerleri gibi, kendisiyle yalnızca bir yatak ilişkisi kurmak istemektedir. Elâ bu konuyla ilgili Bülent'le derin bir tartışmaya girer. Bülent ise birbirlerinden farksız olduklarını savunarak, *"Kızlığımı ve Hegel'i şanına yaraşır bir koca için yanında gezdirip duruyorsun."* (Soysal 2015:75) söyleminde bulunur. Elâ ise yine bir hırçınlıkla Bülent'i eve çağırır ama onunla birlikte olmaz. Bülent ise evi terk eder. Elâ uzun süreler bunun kimin yenilgisi olduğunu düşünür; kurallar bütünü içinden eksiksiz ve hatasız çıkararak kendisi galibiyet mi kazanmıştır, yoksa kendini mi kandırmıştır? Üniversite sonrasında Elâ, Hakkı'yla evlenir. Her şey olması gerektiği gibidir. *"Kendini bilen, yani toplumdaki yerlerini bilen bütün yeni evliler balaylarını orada geçirmeye (Hilton) can atıyorlardı."* (Soysal 2015: 83) Elâ kendince, sınırlarını aşmadan yaşantısına devam ettiğine inanır. Doğum yaptığı gün hastanede acılar içinde beklerken hemşirelerin, hastabakıcıların konuşmalarına şahit olur. Acının nasıl bu kadar gündelik bir olaya dönüşebileceğini hastanedekilerin yapıp-etmelerine bakarak düşünür. Erkek hastabakıcılar tarafından hastalar hakkında münasebetsiz şakalar yapıldığını işitir. Kendini tutar ancak doğumla birlikte içinde biriken tüm çılgılığı salar. Elâ bu çılgınlıkla birlikte başta bahsettiğimiz kırılmaya uğrar. Kocasını Bülent'le aldatır ve ondan boşanır. Çocuğuyla birlikte yeni bir eve taşınır ve yeni bir hayat

kurmaya çalışır. İş yerinde gazeteden Şenel'in ölüm haberini okur. Şenel, sevgilisi tarafından vurulmuştur. Bu ölüm Elâ için bir şeklin tamamlanışı gibidir. "Sonu kötü gelecek o kızın [...] Şenel daha çocukken kendisine yakıştırılan kötülüğü, çirkinliği bir ölümle ödedi işte." (Soysal 2015: 115) Elâ, haberi okuduktan sonra postanede Memet ile tanışır. Birliktelikleri Memet için cinsellik ağırlıklıyken; Elâ ilişkiye gerçek anlamlar yüklemeye çabasıdadır. Bu nedendir ki durmadan Memet'i sorgular. Çocuğu huysuzlandığında Memet'in rahatsız olmasına rağmen sesini çıkaramaması, gelenekte yer alan "Çocuk babalı büyümeli" (Soysal 2015: 125) söyleminin tedirginliğini Elâ'ya yaşatır. Memet'i arkadaşlarıyla tanıştırdığında, boşanma döneminde kendisini yalnız bırakan arkadaşlarının samimiyetsizliği Elâ'nın yalnızca Memet'le olan ilişkisini değil, arkadaşlık kavramını ve toplumda kabul görme kurallarını sorgulamasına da sebep olur. Adada yaşlı Rum'un elinden düşüp boğulan keçi ve Memet'in diğer insanlar gibi tepkisiz davranması Elâ'yı etkiler, çünkü durum Elâ için anlamlıdır. Yaşlı adamın mücadelesinin, keçiyi tutmak için debelenirken kafasını çarpmasının, kanayan başıyla geçisine ağlamasının hepsi varoluşsal anlamlarla yüklüdür ve insancadır. Elâ'nın Memet'ten beklentisi de bu anlam yoğunluğunun biraz olsun farkında olmasıdır. Fakat o, beklediğini bulamaz. Roman, bir sergide Elâ'nın bütün anlamlarını, kurallarını, korkularını, suskunluklarını ve benliğini alarak yürümesiyle son bulur.

Elâ'nın yaşantısının, kendi iradesiyle özgürlüğünü seçmiş bölümünde dahi hâlis bir özgürlük, olgunlaşma ve benlik duygusu görülmez. Bu durum Catharine A. Mackinnon'un, "Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılık yalnızca algılanan gerçeğe yapışmakla kalmaz, toplumsal dünyada var olduğu için zihinlere işlenmiş resme de eklenir." (MacKinnon 2015: 268) söyleminde olduğu gibidir. Çocukluktan beri işlenen resmin düşünsel yaşantıyla silinmesi mümkün değildir. Bu da Elâ'yı varış yönü belirsiz bir yürümeye çıkarır.

SONUÇ

Kısaca bir büyüme, olgunlaşma olarak tanımladığımız bildungsroman ortaya çıktığı dönemden itibaren bildungsroman, geç bildungsroman ve kadın bildungsromanı adı altında çeşitli aşamalar geçirmiştir. Bildungsromanlarda insanın biçimlenişinin, insanın kişisel meselesi olmaktan çıktığı kendi belirliğiyle birlikte var olan dünyayı yansıttığı görülür. Genel hatlarıyla protagonistin çocukluk çağlarından yetişkinlik dönemine kadar geçirdiği olgunlaşma sürecini işleyen tür, *Yürümek* romanı çerçevesinde hem bildungsroman hem de kadın bildungsromanı olarak incelenme imkânı sağlamıştır.

Burjuva sınıfına mensup Elâ ve Memet'in gelenek, cinsiyet ve anlamlandırma hususlarında izledikleri ruhsal dönüşüm her ikisini farklı etkilemiş, farklı bir biçime sokmuştur. Bu durumun cinsiyet-toplum ilişkisiyle doğrudan bir bağı vardır. Kız ve erkek çocuklarına gösterilen, gelenekselleşmeye varan davranış farklılıkları, aynı yaşlarda aynı

sosyal ortamda Elâ ve Memet'in farklı bir bilişsel yapıya sahip olmalarına neden olmuştur. İlkokul yıllarından itibaren büyümelerine tanıklık ettiğimiz Elâ ve Memet'in yetişkinlik yıllarında kesişen ve ayrılan yolları ortaya konmuştur. Bu süreç içerisinde Elâ'da da Memet'te de cinsel deneyimlere yer verilmiştir. Bu deneyimlerin ruhsal dönüşümlerinin bir parçası olduğu görülmüştür.

Romanın sonunda Memet'in –olumsuzluklar yaşasa da- geleneksel bildungsromanlarda olduğu gibi toplumla uyum içinde yaşamaya devam ederken; Elâ'nın ise nedenler ve niçinlerinin cevaplarını kendi içinde kabullenip suskun bir yürüyüşe çıktığı görülür.

Sevgi Soysal'ın kadınlık ve erkeklik sınırları üzerinden bir toplum eleştirisi yaptığı romanı *Yürümek*, bildungsroman ve kadın bildungsromanı özellikleri göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Zaman içerisinde kadın bildungsromanının ortaya çıkmasıyla birlikte ikiye ayrılan bu türün, aynı roman içerisinde, hem erkek açısından hem de kadın açısından bir değerler ve tecrübeler sistemini barındırması dikkate değerdir. Bu bağlamda Sevgi Soysal'ın yazarlığının çok yönlülüğünü yansıtan esere hem bir bildungsroman hem de bir kadın bildungsromanı demek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel (2009). *Edebiyat Yazıları 2000-2010*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bakhtin, Mikhail (2005). *Sanat ve Sorumluluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, Mikhail (2016). *Söylem Türleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayram, Sibel (2014). "Meşa Selimoviç'in 'Kale' Adlı Romanını Bildungsroman Olarak Okumak" *Hikmet*, Sayı:23, s.152-167.
- Golban, Petru (2017). "Bildungsromanın Tarihsel Gelişimine Bir Bakış: Antik Dönemden Romantik Döneme Bildungsroman Alt Türünün Ortaya Çıkışı" *Humanitas* 5(10). s.111-141.
- Gürle, Meltem (2018). *Ölümlerle Konuşmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mackinnon, Catharine A. (2015). *Feminist Bir Eleştiri Kuramına Doğru*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mercan, Evşen (2009). *Tezer Özlü'nün Çocukluğun Soğuk Geceleri ve Yaşamın Ucuna Yolculuk Romanlarını Öz-Anlatımlı Kadın Bildungsromanı Olarak Okumak*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Parla, Jale ve Akarlı, Engin (1978). "Roman ve Toplum Sorunları". *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 6, s. 239-245.
- Sevinç, Canan (2016). "Sanatçı Romanı (Kunstlerroman) Olarak Karartma Geceleri", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 11, s. 95-113.

- Soyöz, Nihan Simge (2016). *Cumhuriyet Öncesi Türk Edebiyatında Kadın Oluşum Romanı*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Soysal, Sevgi (2015). *Yürümek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkdoğan, Melike (2007). "Rasim Özdenören'in 'Kuyu' Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler"
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 35, s. 167-189.